

ANTI-KVARISK KONSEKVENSANALYS

Spöksonaten 1

Stockholms stad och län

2023-05-05 rev 2023-06-02

AIX

BENÄMNING	Spöksonaten 1
KOMMUN	Stockholms stad
FASTIGHET	Spöksonaten 1
ADRESS	Gösta Ekmans väg
ER REF.	Kibria Azad Khan
DATUM	2023-05-05 rev 2023-06-02

Spöksonaten 1

AIX Arkitekter AB har av Stockholms exploateringskontor fått i uppdrag att ta fram en antikvarisk konsekvensanalys av ett förslag till ny detaljplan och nybyggnad inom fastigheten del av Hägersten 1:1 och Spöksonaten 1, stadsdelen Hägersten. En kulturmiljöanalys har tagits fram av Tyréns år 2022. Kulturmiljöanalysen utgör kunskapsunderlag för de analyser som görs i denna rapport. Inventering av området har genomförts av AIX i april 2023. Huvudsakligt granskningsmaterial är ett illustrationsmaterial och utkast till plankarta. Analysen har utförts av uppdragsansvarig byggnadsantikvarie Lina Karlsson och handläggande byggnadsantikvarie Lucas Rabnor.

Foton AIX Arkitekter AB om annat inte anges.

Stockholm datum som ovan

Lina Karlsson
Byggnadsantikvarie, certifierad sakkunnig kulturvärden - K
08-690 29 89
lina.karlsson@aix.se

Lucas Rabnor
Byggnadsantikvarie
08-690 29 36
lucas.rabnor@aix.se

Innehållsförteckning

- 1. Orientering.....4
- 2. Författningsskydd.....5
- 3. Historik.....6
- 4. Nulägesbeskrivning.....8
- 5. Kulturhistoriska värden.....9
- 6. Granskat förslag.....10
- 7. Sammanvägd bedömning.....13
- 8. Bedömning av förslaget utifrån kulturhistoriska förutsättningar för förändring.....14
- 9. Bedömning av förslagets konsekvenser för områdets värdebärande karaktärsdrag16
- 10. Siktlinjeanalys.....17
- 11. Källor.....24

1. Orientering

Kapitlet redogör för bakgrunden till denna rapport, förutsättningar i form av lagkrav och tidigare utredningar, samt för den metod som brukats vid konsekvensbeskrivning av granskat förslag.

BAKGRUND

Stockholms stadsbyggnadskontor har gett positivt planbesked till att utveckla och ytterligare bebygga marken inom del av fastigheten Hägersten 1:1, intill fastigheten Spöksonaten 1. Marken ägs av Heba Fastighet AB och Stockholms stad.

I samband med planarbetet har Stockholms exploateringskontor beställt en antikvarisk konsekvensanalys av AIX Arkitekter AB. Innan konsekvensanalysen har också en kulturmiljöanalys tagits fram av Tyréns (2022-07-08). I Tyréns kulturmiljöanalys finns mer omfattande beskrivningar av historik, nuläge och kulturhistoriska värden.

SYFTE

Syftet med denna handling är att beskriva de konsekvenser planförslaget får för de kulturhistoriska värden som identifierats inom och i anslutning till planområdet.

METOD

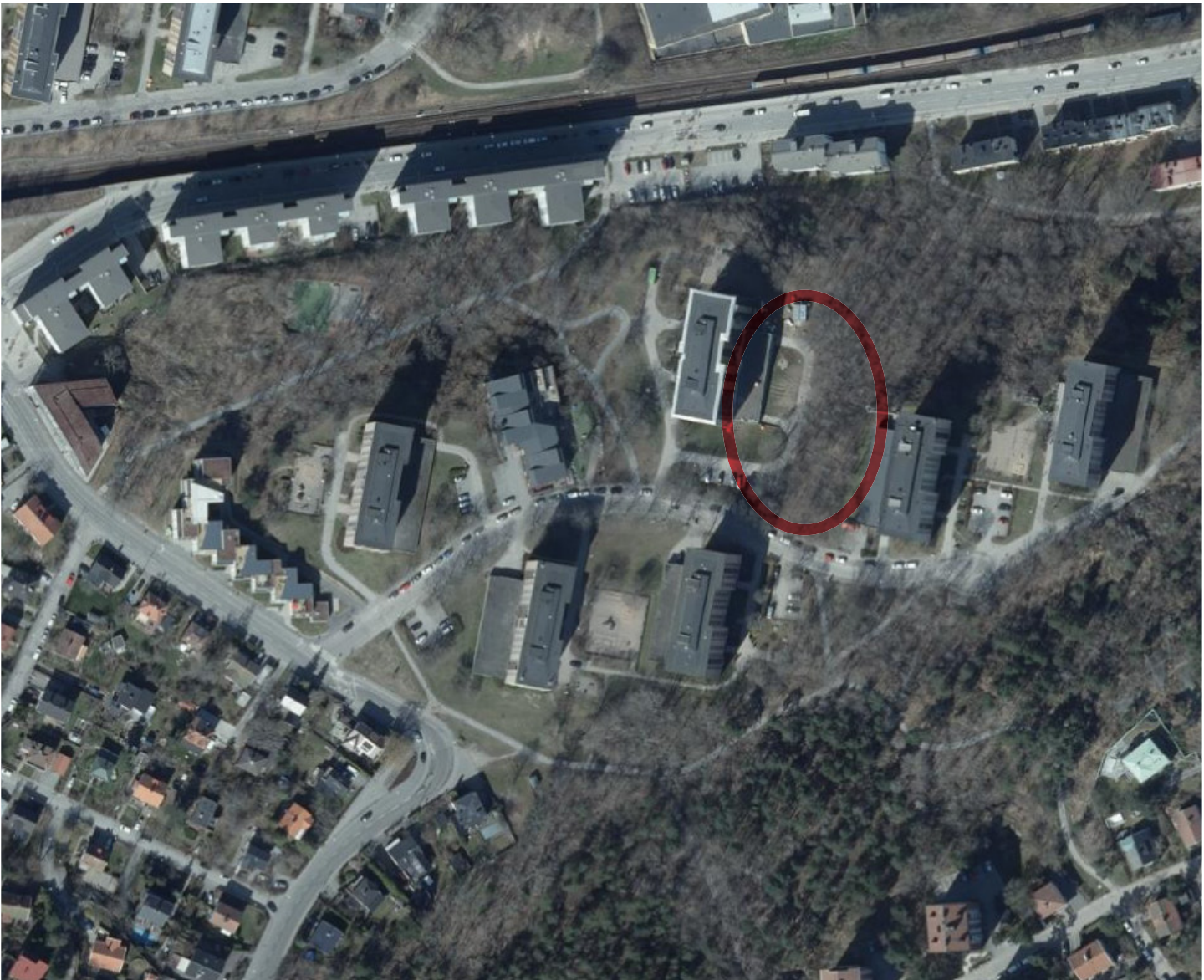
Uppdraget omfattar genomläsning och tolkning av nyligen framtagen kulturmiljöanalys av Tyréns. Ett antal kompletterande källor har också använts. Förändringsförslaget har bedömts mot de värdebärande karaktärsdrag och de rekommendationer som anges i kulturmiljöanalysen och den samlade bedömningen utgår dels från kulturmiljöanalysen, dels från de bedömningar vi gör av platsens värden och de konsekvenser planen får på dessa, även satta i ett större sammanhang.

Byggnaden och dess närmaste omgivning har inventerats den 25 april 2023. I konsekvensanalysen ingår också en siktlinjeanalys som bedömer planförslagets påverkan på stadsbildsvärden inom stadsdelen.

Den antikvariska konsekvensanalysen är disponerad enligt följande: Gällande lagrum och förutsättningar presenteras. Planområdet, dess historiska sammanhang, nuläget och de kulturhistoriska värdena beskrivs. Nulägesbeskrivningen har sin grund i inventeringen, men för en mer utvecklad nulägesbeskrivning se Tyréns kulturmiljöanalys. Den kulturhistoriska värderingen är hämtad från Tyréns kulturmiljöanalys. Därefter följer en kortfattad beskrivning av planförslaget samt de handlingar som utgör föremål för analysen. Konsekvenserna av planförslaget för kulturmiljön redovisas sedan genom en sammanvägd bedömning och därefter bedömning utifrån de rekommendationer som görs i kulturmiljöanalysen samt en genomgång av de värdebärande karaktärsdrag som bedöms påverkas av förslaget. Rapporten avslutas med siktlinjeanalysen där förslagets påverkan på siktlinjer på både kort och lång sikt diskuteras.

PLANOMRÅDE

Planområdet omfattar del av fastigheten Hägersten 1:1 och del av fastigheten Spöksonaten 1. Planområdet ligger i området Axelsberg som ligger inom stadsdelen Hägersten. Planförslaget ligger längs Gösta Ekmans väg och inom en del av Axelsberg som ibland benämns som Nybygget.

2. Författningsskydd

GÄLLANDE DETALJPLAN

Gällande detaljplan för Spöksonaten 1 är pl 5097. Stadsplanen vann laga kraft 1964 och omfattar fastigheterna Spöksonaten, Fröken Julie, Advent och Oväder, med totalt sex skivhus om åtta våningar.

PLAN- OCH BYGGLAGEN (PBL)

Plan- och bygglagen (2010:900), PBL, reglerar hur mark och vatten får planläggas och hur bebyggelseutveckling får ske. I PBL finns generella krav som på olika sätt reglerar kulturvärden samt landskaps- och stadsbildsvärden. Följande bestämmelser kan vara relevanta i sammanhanget.

2 kap. 3 § PBL anger att planläggning enligt lagen ska ske med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållande bland annat främja en ändamålsenlig struktur och estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder.

2 kap. 6 § PBL anger att planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av god helhetsverkan. I tredje stycket i samma paragraf anges att det vid planläggning och andra ärenden enligt lagen ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.

FORNLÄMNINGAR

I området finns inga kända fornlämningar.

MILJÖBALKEN

I miljöbalken regleras det allmänna biotopskyddet som bland annat ger ett allmännt skydd till alléer. Alléer enligt Naturvårdsverkets defintion ska bestå av minst fem lövträd på rad längs en väg, en tidigare väg eller ett i övrigt öppet landskap. Träden som följer Gösta Ekmans väg kan omfattas av biotopskyddet.

KOMMUNALA STÄLLNINGSTAGANDEN

I Stockholms gällande översiktsplan anges att Hägersten har stora möjligheter till stadsutveckling genom komplettering av bostadsbyggelse, förskolor och skola, kultur och service. Kopplingar mellan Axelsberg och Mälarhöjden behöver förbättras. Det är angeläget att stärka centrumen i Axelsberg, Örnsberg och Mälarhöjden med kompletterande bebyggelse och verksamhet.

I Stockholms byggnadsordning karaktäriseras aktuellt planområde som en del av stadsbyggnadskaraktären smalhusstad. I vägledningen för smalhusstad anges att:

- Utveckla smalhusstäderna med utgångspunkt ur dalstråken, det öppna stadsplanemönstret samt gatornas och byggnadernas anpassning till terrängen.
- Utforma nya byggnader inom befintlig struktur utifrån en samtida tolkning av platsens förutsättningar och närliggande bebyggelse. Utforma grupper av nya hus utifrån en sammanhållen gestaltningssidé.
- Utforma kompletteringsbebyggelse i anslutning till smalhusstäderna utifrån ett helhetsperspektiv. Beakta närliggande bebyggelse.
- Utveckla lokala centrum och centrala stråk genom att komplettera med ny bebyggelse och verksamhetslokaler där så är möjligt. Undvik omvandling av lokaler till bostäder.
- Ta tillvara och utveckla den gröna karaktären med förgårdsmark i gaturummet samt den bostadsnära naturmarken med bergsformationer och vegetation. Undvik parkeringsytor på förgårdsmark och bostadsgårdar.
- Utgå från de ursprungliga husens volym, proportioner och takformer vid ombyggnader och renoveringar. Ta tillvara eller återskapa karaktärsskapande material, kulörer, byggnadsdelar och detaljer i så stor utsträckning som möjligt.

3. Historik

Följande kapitel redogör i huvudsak för Nybyggets utveckling med fokus på 1900-talets andra hälft. Området och Hägerstens utveckling dessförinnan hanteras översiktligt, men är intressant som bakgrund till den storskaliga utbyggnaden längs tunnelbanans röda linje decennierna efter förra sekelmitten. I kapitlet presenteras också en översiktlig beskrivning av relevanta historiska planering- och arkitekturideal.

OMRÅDET INNAN 1950 - HÄGERSTENS GÅRD OCH INDUSTRIER

Hägerstens gård omnämndes redan 1432 som torp under Årsta gård, och på 1700-talet hade det utvecklats till ett frälsehemman. Dess ägor sträckte sig från nuvarande Liljeholmen till Mälarhöjden. Under 1800-talets början upplevde gården sin glansperiod och huvudbyggnaden och de två flyglarna fick nu i huvudsak det utseende de har idag. Inga ekonomibyggnader från denna tid finns bevarade. Den park som sträckte ut sig runt gården är inte heller läsbar efter de omfattande exploateringar som ägt rum under 1900-talets andra hälft.

I slutet av 1800-talet köptes gården av byggnadsmaterialföretaget Olsson & Rosenlunds AB, främst för det fördelaktiga hamnläget vid Mälaren.

Olsson & Rosenlunds industri intill Mälaren år 1930. Foto Stockholms stadsmuseum.

Företaget uppförde industribyggnader i området och kom också fram till 1930-talet att bedriva jordbruk på Hägerstens gård, vid sidan om tegelbruk, med lera lokalt hämtad i Örnsberg, och trävaruhandel.

Företagets närvaro ledde till att villaområden i Mälarhöjden och Örnsberg växte fram under 1900-talets första decennier. Fram till 1960-talets storskaliga planläggning av Axelsberg var området lantligt.

Efter Olsson & Rosenlunds etablering i området började mindre arbetarbostäder att uppföras runt Hägerstens gård. Söder om Hägerstens allé, inom planområdet, uppfördes en samling av hus för arbetarna. Gruppen av arbetarbostäder är synliga på häradsekonomiska kartan (upprättad 1901–1906) och 1930 års karta över Stockholm. På 1930 års karta har de olika husen alla individuella namn, som Dunderbacken, Lövhyddan och Grindstugan. Namnet på ett av bostadshusen, Nybygget, är det ortsnamn som till viss del lever kvar idag. Strax söder om området låg också arbetarföreningens hus. De äldre arbetarbostäderna fanns fortfarande kvar i början 1960-talet, men revs i samband med att den nya stadsplanen genomfördes.

AXELSBERG - TILLKOMST OCH UTVECKLING

År 1951 utarbetar stadsbyggnadskontoret en plan för bostadsutbyggnad längs Hägerstensvägen, men vid tidpunkten var dragningen av den kommande tunnelbanan ännu inte klar. Först 1956 antogs planen för tunnelbanans utbyggnad och 1958 utarbetades därför en generalplan för utveckling av centrala Hägersten.

Olsson & Rosenlund var fortfarande markägare för stora delar av området och delaktiga i planeringen. Tillsammans med arkitektkontoret Ancker Gate Lindegren utarbetade företaget skisser på hur området skulle kunna bebyggas, som därefter bearbetades av Ancker Gate Lindegren och Stockholms stadsbyggnadskontor.

Parallellt utarbetades stadsplanerna för Hägerstens gård och Nybygget. Planerna för Hägerstens gård utgörs av dagens Axelsbergs centrum, radhusen längs Hägerstensbrinken och skivhusen längs Selmedalsvägen. Stadsplanen för Nybygget utgörs av dagens Gösta Ekmans väg och planområdet. Planarbetet påbörjades år 1958–1959, men det dröjde till år 1964 innan stadsplanerna vann laga kraft.

Stadsplanen för Nybygget visar en säckgata med sex skivhus i åttavåningar. Sju våningar var avsedda för bostäder och bottenvåning för garage, förråd och service. Husen uppfördes mellan åren 1965 och 1973. Samtliga hus är ritade av Ancker Gate Lindegren arkitektkontor.

Området har fortsatt att förändras efter 1960-talets storskaliga förändring. Ett servicehus intill tunnelbanan, med kombinerad vårdcentral, förskola, pensionärsboende och servicelokaler i bottenvåning, uppfördes mellan åren 1980–1984. I översiktsplanen -99 fanns inriktningen av Axelsberg skulle förtätas och år 2007 utarbetades en plan

för nya bostadshus längs Hägerstensvägen, som uppfördes åren 2009–2014.

År 2015 antogs ytterligare en detaljplan för kompletterande bostäder och en förskola intill Nybygget. I samband med detaljplanen angavs att konsekvenserna för landskaps- och stadsbild innebär att den förändras lokalt, men att de högresta 60-talsskivhusen fortsatt kommer vara det dominerande inslaget i landskapet

En detaljplan för ett högt punkthus i Axelsbergs centrum vann laga kraft år 2023.

Invigning av röda linjen år 1962. I bakgrunden syns arbetarbostäderna vid Nybygget som fanns på platsen fram tills dess att skivhusen byggdes. Foto Spårvägmuseet.

1960-TALET'S STADSBYGGNADSIDEAL OCH SKIVHUSET

Mot slutet av 1950-talet växte debatten i samhället om att bostadsbyggandet gick för långsamt. I början av 1960-talet utvecklades nya byggnadstyper av bostads- och byggnadsföretagen, uppmuntrade av staten. De nya byggnadstyperna tog fasta på serieproduktion och prefabricerade byggnadselement. Dessutom efterfrågades ordning och lättöverskådlighet i stadsbilden, vilket gjorde hustyperna färre och planmönstret mer enhetligt.

Under perioden blev skivhuset en vanlig byggnadstyp. Skivhus är höga lamellhus, det vill säga friliggande långsmala hus, med minst två trapphus och fler än fyra våningar. Skivhusen ansågs ha fördelar eftersom de skapade ett mer effektivt markutnyttjande och lämnade större grönområden intakta. För småskaligt byggande ansågs ha negativa effekter på byggekonomi, kommunikation och service.

Skivhusen i Axelsberg är sjutton till antalet och delar mycket av karaktärsdragen som är typiska för den övergång som skedde under 1960-talet till en mer strukturalistisk stadsplan. De är uppförda som enhetliga volymer som har placerats efter en tydlig gatustruktur. Precis som många stadsplaner från samma tidsperiod präglas planen av en rigidhet och tydlig helhetstanke, vilket gör att den saknar flexibilitet. De ursprungliga planeringsidealerna kan enkelt gå förlorade av större eller flera småskaliga förändringar som inte följer den strikta formen.

Bredäng är en av de områden i Stockholm där skivhuset har använts mest konsekvent. Bredäng stod färdigt år 1964 och byggdes under samma period som skivhusen i Axelsberg. Foto Spårvägmuseet.

4. Nulägesbeskrivning

TOPOGRAFI OCH STADSILD

Gösta Ekmans väg ligger i Hägersten och området präglas topografiskt av det för Stockholm typiska sprickdalsbetonade landskapet. Långa sprickdalar omgärdas av höjder, som ger upphov till stora skillnader i landskapet och inslag av berg i dagen.

Omgivningen präglas av en varierande bebyggelse och ett gatunät som i stora delar följer topografin. Hägerstensvägen löper genom området som en rak kil, jämsides med tunnelbanespåret. På andra sidan tunnelbanespåret följer den andra större gruppen av skivhus och Axelsbergs centrum, som är uppförda och planerade samtidigt som husen vid Gösta Ekmans väg. På en höjd i anslutning till Axelsbergs centrum ligger radhusområdet Hägerstensbrinken som också är planerat samtidigt. Den övriga bebyggelsen utgörs bland annat av ett större villaområde, relativt nyuppförda hus längs Personnevägen och Hägerstensvägen samt modernistiska flerfamiljshus i tre våningar längs Hägerstensvägen.

GÖSTA EKMANS VÄG

Gösta Ekmans väg domineras av sex skivhus. Vägen är en s k säckväg, vilket innebär att den avslutas med en vändplan. Skivhusen är placerade i samma väderstreck. Placeringen följer terrängen, vilket gör att husen har en placering i de planare delarna av området.

Omgivningen karaktäriseras av grönska, som viktiga inslag kan nämnas en större förekomst av träd och buskage på samtliga sidor av husen och inslag av gräsmattor. Närmast husen finns planteringar som ger ett mer formellt intryck än de mer fria mellanrummen. Från huvudvägen, Gösta Ekmans väg, löper gångvägar som både går till entréer och bort från bostadsområdet.

Skivhusen har samma form och utseende. Samtliga skivhus reser sig direkt från marken, utan en tydlig sockelvåning. Husen är putsade olika jordnära kulörer och har indragna fasadpartier i huskroppens mitt. Fönster finns på samtliga fasader medan balkonger finns på de två långsidorna. Samtliga hus är vidbyggda med en lågdal, som i de flesta fall innehåller ett garage. På huset inom Spöksonaten 1 finns en skorsten kopplad till lågdelen.

Mellan två av husen står en relativt nyuppförd förskola. Förskolan är placerad i en annan riktning än skivhusen. Förskolan har fasader i trä och en lekfull fönstersättning

med fönster, dörrar och trappor i olika kulörer. På förskolans östra sida, mot förskolegården, finns ett antal terrasserings med räcken och ramper.

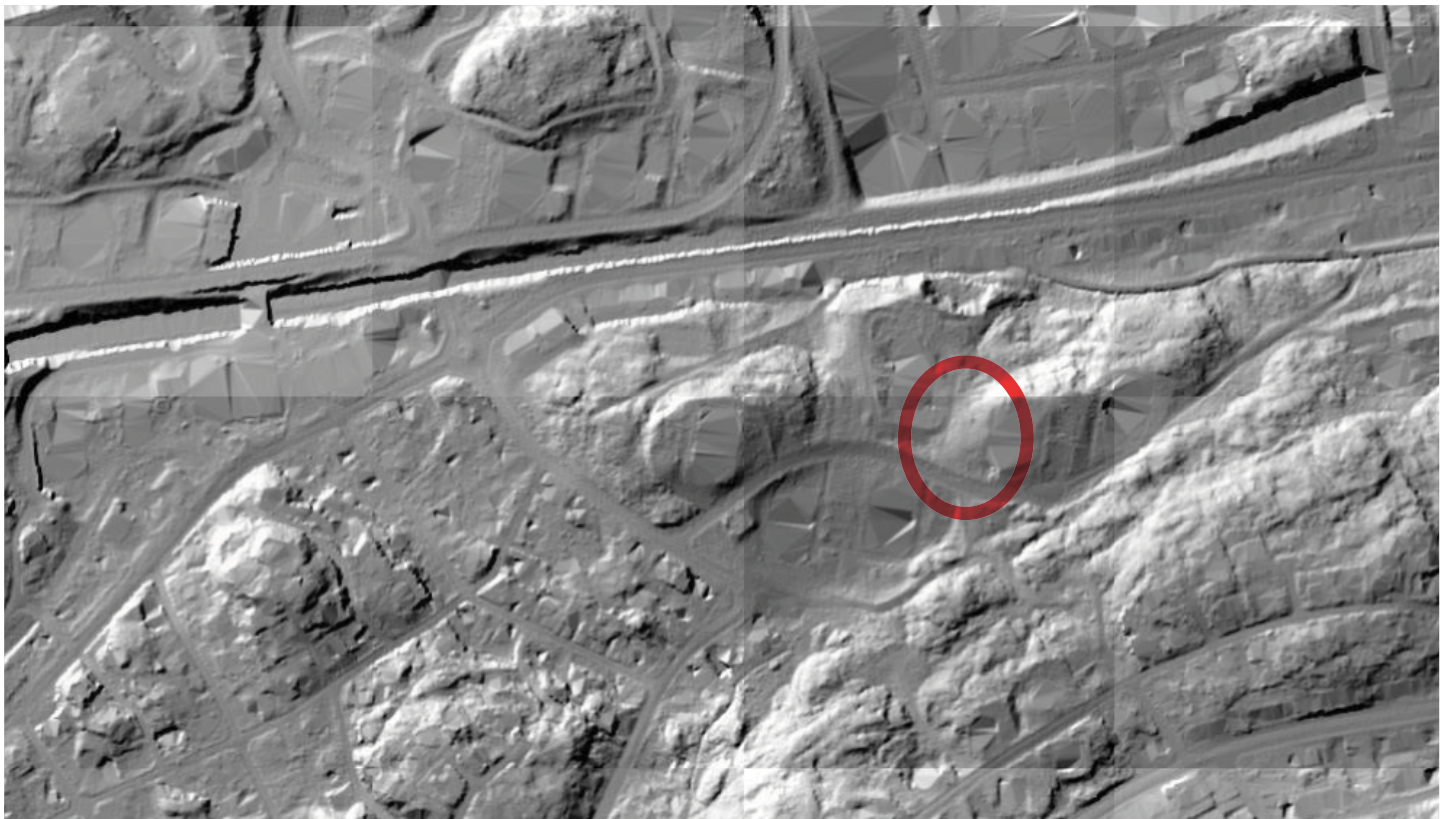
Foto från Gösta Ekmans väg. T v i bild syns delar av planområdet. Längs vägen löper planterade träd, som kombineras med de mer vildvuxna partierna mellan husen.

Foto från läget för planområdet. Skivhusen följer en princip där de har placerats med tydliga avstånd från varandra och efter de topografiska förhållandena.

Foto som visar förskolan som byggts längs Gösta Ekmans väg under 2010-talet. Byggnaden är betydligt lägre än skivhusen och är placerad i det största av mellanrummen mellan husen.

Områdets många topografiska skillnader går att uppfatta i en karta som visar höjddata. Den röda cirkeln visar planområdets läge. Hägerstensvägen löper genom en dalgång som kantas av olika höjder. Söder om planområdet ligger Hägerstensåsen som är en utmärkande höjd i området.

Mellanrummet mellan två av skivhusen och området för planförslaget. Området präglas idag av en större mängd lövträd som ligger i en slänt.

5. Kulturhistoriska värden

TIDIGARE BEDÖMNING

Området har inventerats av Stockholms stadsmuseum år 2004 och fick i samband med det en kulturhistorisk klassificering. Spöksonaten 1 har klassningen gul. Gul innebär att det är en fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde. De kringliggande byggnaderna som är uppförda samtidigt som byggnaderna inom Spöksonaten 1 har omväxlande klassats med gul eller grön klassning. Grön klassning innebär att det är en fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

KULTURHISTORISK VÄRDEBESKRIVNING

Följande kulturhistorisk värdebeskrivning och värdebärande karaktärsdrag är en kortfattad version av vad som anges i kulturmiljöanalys av området framtagen av Tyréns (2022-07-08).

Hägerstens succesiva utbyggnad

Stadsdelen Hägersten karaktäriseras av en successiv utbyggnad där olika tiders ideal kring boende och stadsplanering återspeglas. Området är inte enhetligt eller planerat i ett samlat grepp, som många andra stadsdelar i Stockholm.

Skivhus i park – det lokala i det globala

I stadsdelen är de sjutton skivhusen med Axelsbergs centrum och de två tunnelbanestationerna ryggraden. Skivhusen länkar samman olika delar och står för stadsdelens identitet. De är ett tydligt exempel på hus-i-park eller stad-i-park, ett modernistisk stadsplaneringideal med global spridning. Skivhusen i Hägersten planerades under en brytningsperiod där skivhus alltmer kom att bli vanligt. Skivhusen är samtidigt inte placerade i ett krönläge, vilket gör att de inte har stor betydelse för stadsbilden på större avstånd jämfört med annan bebyggelse i området.

Inga skolboksexempel men intressanta särdrag

Husen utgör inte de mest pedagogiska exemplen på hustypen skivhus, men de har drag som gör att de får en särskild karaktär och unicitet. Till områdets särdrag hör

också den ovanliga parkeringslösningen med vidbyggda garagebyggnader. Pannskorstenen inom Spöksonaten har visst kulturvärde som ett uttryck för tidigare dominerande energilösning och som landmärke.

Byggmästarna som samhällsbyggare

Skivhusen har samhällshistoriska värden knutna till de många välkända byggmästarna som uppförde husen. Långtgående samordning vittnar om tidens stordrift men också om ambitionen att skapa enhetlighet och kraftfull verkan i landskapet.

Enhetlighet delvis förlorad

Skivhusen enhetlighet har minskat över åren genom att större variationer i fasadernas ytstruktur och kulör samt förändring av fönster och balkonger.

Samband försvagade

Förtätningar längs Stjernströms väg och Hägerstensvägen under 2000-talet har förvisso inneburit en tydlig årsring i området, men också en brokighet och variation som bryter den konsekventa utbyggnaden från 1960-talet. Den visuella kontakten mellan skivhusgrupperna har försvagats avsevärt. Läsbarheten av det tydliga brottet mellan närliggande villakvarter och skivhusgrupperna har minskat.

Nybygget har särskilda parkkvaliteter

Nybygget har en tydlig parkkaraktär, med tydlig lövdominans och mjuka former i landskapet. I planeringen har det eftersträövats att skapa boendekvaliteter med parkmiljö och utblickar, genom en medveten kontakt mellan den omgivande grönskan och lägenheter och gårdar.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG HÄGERSTEN

- Hägerstens gård som historiskt nav i dagens stadsdel.
- Äldre bebyggelse längs stränderna såsom Klubbensborg, Sagatun och andra äldre sommarvillor
- Kvarvarande industri- och verksamhetskvarter med koppling till transporter på Mälaren
- Trädgårdsstaden med ursprung i 1910- och 20-talen som fullföljdes senare under 1900-talet. Slingrande gatunät och trädgårdstomter ger en enhetlig ram runt byggnaderna.
- Bostadsbebyggelse i tydligt sammanhållna grupper från olika perioder som speglar varierande boendeideal och lösningar på bostadsfrågan under olika skeden av 1900-talet.
- Bostadsbebyggelse i samklang med landskapet och som anpassats till topografin. Boende i högt belägna miljöer med vida utblickar och kommunikationer och service i dalgången.
- Sammanhängande struktur av parker och grönområden, till stor del vidsträckta och generösa.
- Medvetet planerad gångvägsstruktur som kopplar samman områden och rekreationsmiljöer .
- Centrumanläggning i anslutning till tunnelbanan med senare utökning av social service inom kv Jungfru Lona.
- Den särpräglade karaktären av en komplett stadsdel/tunnelbanestad trots att bebyggelsen tillkommit under olika epoker.
- Skola och förskolor tillkomna under olika tider – ofta med god koppling till park- och grönområden

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG NYBYGGET

- Bebyggelsens planstruktur med en konsekvent riktning på huskropparna och stora avstånd mellan byggnadsvolymer.
- Inpassningen av byggnader och funktioner i det mjukt omformade parklandskapet.
- Den ursprungliga struktureringen av marken med angringsvägar, lekplatser och parkeringsplatser.
- Den medvetna gröna inramningen av byggnader, parkeringar och lekplatser, åstadkommen genom häckar och träd.
- Nätet av gång- och cykelvägar genom parkytorna till angränsande miljöer, särskilt avseende formgivna inslag som trappor och räcken.
- Säckgatan Gösta Ekmans väg med ursprunglig uppbyggnad avseende körbanor, gångbanor och inramning med gräs och planterade lönnar.
- Gatans sträckning som är anpassad till terrängen och gatans relation till byggnaderna.
- Skivhusens enhetliga utformning.
- Skivhusens karaktärsdrag - indrag i volymer, fönstersättning, nätta takavslut, indragna portar av teak, inslag av koppar.
- Pannskorstenen som vittnar om ursprunglig uppvärmningsteknologi och utgör ett landmärke.

6. Granskat förslag

GRANSKADE HANDLINGAR

- Följande handlingar har utgjort huvudsakligt granskningsmaterial:
- Illustrationer och situationsplan från Heba fastigheter och Fojab. Daterade till 2023-03-14, rev 2023-05-24.
 - Utkast till plankarta. Daterad till 2023-03-21.

Utöver denna har tidigare handlingar granskats ytligt för att få en bild av projektets framväxt.

FÖRSLAGET I KORTHET

Förslaget innebär att två punkthus som sammanbyggs i ett plan uppförs mellan två av de befintliga skivhusen. I underlagen anges att de två punkthusen är tänkta att upplevas som ett skivhus. Valet av utformning ska också anspela på de befintliga skivhusens indrag och kompakta karaktär, som anses ge dem känslan av två sammanbyggda punkthus snarare än rena skivhus. På grund av punkthusens relation och placering kommer de ur vissa vinklar att uppfattas som en sammansatt byggnadskropp medan de ur andra kommer att uppfattas som separata volymer.

Båda punkthusen ska bestå av två byggnadskroppar som förskjuts från varandra, varav den ena föreslås bli åtta våningar (nockhöjd om 57 m över nollplanet) och den andra sju våningar (nockhöjd om 55 m över nollplanet). Höjden befinner sig under den befintliga nockhöjden på skivhuset inom Spöksonaten 1. Huset längst från Gösta Ekmans väg beskrivs som utfört i suterräng med våningsplan ned mot slänten. Mellan de två husen och ovanpå det sammanbyggda planet planeras för gemensamhetsytor och angoringsvägar till byggnaderna. I bottenplan planeras också för parkeringsgarage som nås via en nedfart.

Byggnadernas fasader föreslås få en stram och sammanhållen gestaltning med konsekvent fönstersättning. Synliga bjälklagskanter markeras horisontellt i fasaden som tillsammans med balkonger och balkongräcken skapar en tydlig horisontell profil. Byggnaden kommer också följas av terrasseringar och murar. Entréer blir från flera håll, men av entréerna kommer att placeras närmast gatan. Angöringen och vägarna har anpassats efter befintliga krav på tillgänglighet.

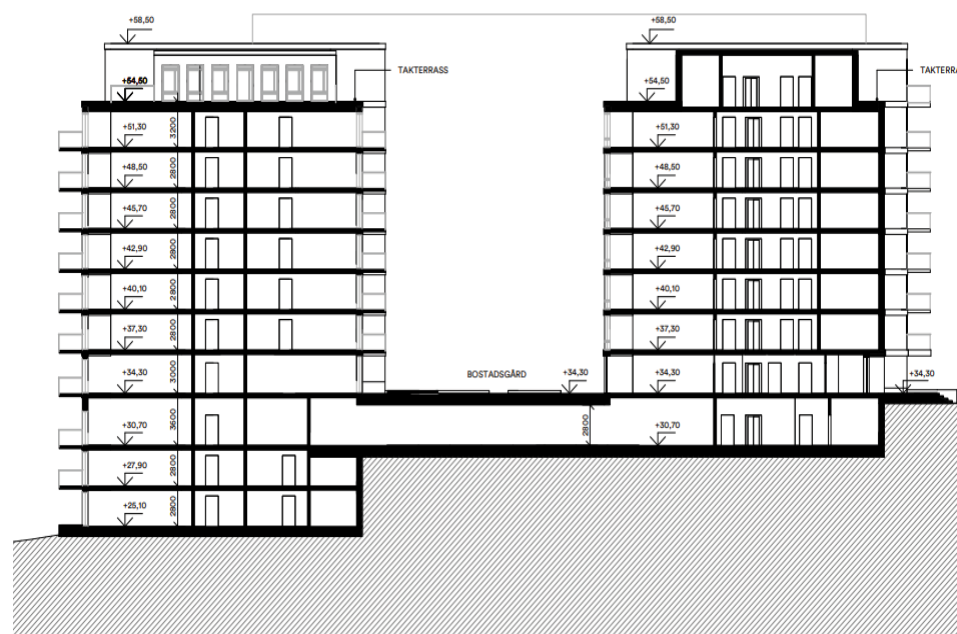
I planförslaget får också pannskorstenen inom Spöksonaten 1 skyddsbestämmelser.

Situationsplan som visar placering av de två punkthusen. Byggnaderna är fördelade i två punkthus som sammanbyggs med en lågdel. Fojab 2023-05-24.

Illustration som visar planförslagets höjdläge och placering i relation till de övriga skivhusen längs Gösta Ekmans väg. Byggnaderna föreslås bli något lägre än skivhuset inom fastigheten Spöksonaten 1.

Längsektion. Notera det sammanbyggda våningsplanet som länkar samman de två punktshuset. Huset som står längst från Gösta Ekmans väg, till vänster i bild, får två ytterligare våningar i suterräng.

Illustration som visar fasaden från den tänkta bostadsgården mellan de två husen. Området mellan husen är tänkt att innehålla i första hand hårdgjorda ytor med tydliga och enhetliga planteringar.

Illustration som visar vy längs Gösta Ekmans väg, mot nordost. Befintligt hus på fastigheten Spöksonaten 1 till höger i bild.

Illustration som visar föreslagen exploatering i vy från Hågerstenshamnen mot sydväst. Bebyggelsen längs Gösta Ekmans väg ses mitt i bild, något vänster. Foto AIX Arkitekter, montage Fojab.

Illustration som visar föreslagen exploatering i vy från Hågerstenvägen mot sydost. När träden i nedre delen av sluttningen i bild är helt lövade exponeras byggnaden i mindre grad. Foto AIX Arkitekter, montage Fojab.

7. Sammanvägd bedömning

Det aktuella planförslaget har i denna bedömning av konsekvenser för kulturmiljön granskats ur både lokalt perspektiv och på stadsdelsnivå. Ur det lokala perspektivet bedömer vi att miljön påverkas av förslaget på ett sätt som gör att den stadsplan som idag är väl avläsbar, med stora parallellställda husvolymerna glesat placerade omgivna av natur- och iordningsställd parkmark längs den svängda lokalgatan Gösta Ekmans väg, försvagas kraftigt. Skälen till detta är sammanfattat att områdets grundkomposition med glesat placerade likartade husvolymerna frångås, att trädbevuxen grönyta tas i anspråk vilket minskar upplevelsen av byggnader omgivna av grönska, att byggsättet med suterränghus i sluttning är främmande i området, samt att förslaget tillägg är placerat mycket nära Gösta Ekmans väg, vilket både tillför en mer stadsmässig karaktär och skymmer sikt längs vägen.

I fråga om visuell påverkan på stadsdelsnivå bedöms denna vara ringa, då tidigare kompletteringar längs Hägerstensvägen minskar utblicken över området från flera håll, och området generellt inte är så synligt från närområdet. Se avsnittet Siktlinjeanalys denna sida. Sett ur ett stadsplaneperspektiv innebär dock exploateringen, tillsammans med andra planerade eller genomförda förtätningar i Hägersten, en mycket stor påverkan på området. Gemensamt för flera av dessa exploateringar är att grönområden, som för livskvalitet sparats i ursprungliga planer, bebyggs och därmed minskar andelen grönyta i stadsdelen, i synnerhet inom bebyggelseenklaerna. När förtätningar uppförs som solitärer, gestaltade för att bryta av mot befintlig bebyggelse och tydliggöra sin roll som tillägg, påverkas också helheten i de sammanhållna planstrukturerna och bebyggelsegrupperna. De områden som nu bebyggs är också sådana som i ursprungliga planer har sparats eftersom de tillfört områdena kvaliteter, som del av spelet mellan bebyggelse och naturmark/ parker. När dessa kvaliteter på flera håll delvis byggs bort, påverkas stadsdelen som helhet negativt, inte bara ur kulturhistoriskt perspektiv. De ursprungliga stadsplanerna från decennierna runt förra sekelmitten, vilka dominerar i Hägersten, är ofta välplanerade enklaer med en egen sammanhållen karaktär och en god livsmiljö som mål.

De solitära förtätningar som pågår inom Hägersten behöver sättas i sitt stadsdelssammanhang, för att man ska kunna bedöma den samlade påverkan på stadsdelen, och i ett vidare perspektiv också på staden. Tillsammans

bidrar också dessa solitärer estetiskt till en splittrad stadsmiljö då de generellt varken är tydligt förankrade i den äldre bebyggelsen eller i andra senare förtätningar. Dessa solitära förtätningar är inte enskilt att betrakta som nya årsringar, även om de tillsammans kan utgöra en årsring, om än geografiskt och delvis arkitektoniskt fragmenterad som årsring. Vi bedömer därför att det bästa tillvägagångssättet för kulturmiljövärdena inom centrala Hägersten är ett tydligare helhetsgrepp. Området tål möjligen ytterligare förtätningar inom befintliga bebyggelseenklaer utan stor negativ påverkan på kulturmiljön, men detta bör utredas på en mer övergripande nivå.

HÄGERSTEN

Skivhusen vid Nybygget planerades och byggdes samtidigt som motsvarande hus längs Selmedalsvägen och Axelsbergs centrum. Områdets sammanhållna karaktär och utblickarna mellan byggnaderna har påverkats negativt av tidigare åtgärder i området, men kan fortfarande förstås av den som rör sig i området.

Planförslaget leder till en negativ påverkan på tre av de identifierade värdebärande karaktärsdrag för stadsdelen. De sammanhållna bebyggelsegrupperna från olika tider blir svårare att läsa av. Tidigare gällande planeringsprinciper, som enhetlighet och förhållandena till landskapet bryts, vilket gör att läsbarheten och upplevelsen av karaktärsdragen minskar. Områdets gröna karaktär minskar vilket också leder till en negativ påverkan. På en övergripande nivå bedömer vi att förtätningar i flera delar av Hägersten tillsammans leder till en negativ påverkan på stadsdelens kulturhistoriska värden, se inledning detta kapitel.

GÖSTA EKMANS VÄG

Skivhusen längs Gösta Ekmans väg har en tydlig sammansatt planstruktur där byggnaderna utgör en helhetsmiljö med gemensam gestaltning och placering. Syftet med skivhusen var att frigöra mark och grönska samtidigt som det skapar goda ljusförhållanden och utblickar i lägenheterna.

Planförslaget bryter mot det historiska planeringsideal som idag är läsbart på platsen och kommer ge en negativ påverkan på områdets sammanhållna karaktär. Det föreslagna nya huset placeras på ett sätt som är avvikande

från området och ger upphov till en täthet som är tydligt avvikande.

Förslagen byggnad har i gestaltning och volym anpassats till de befintliga skivhusen. Den anpassade gestaltningen väger dock inte upp mot att själva placeringen av byggnaden inte tar hänsyn till platsens kulturvärden och stadsbilden. Störst konsekvenser uppstår genom att förslaget minskar mellanrummen mellan husen och att det nya huset hamnar mycket nära de befintliga husen, särskilt Spöksnaton 1. Bebyggelsen placeras också närmare gatan än intilliggande hus med angöring och entré från gatan, samtidigt som den gatunära grönskan likväl som det aktuella grönområdet som helhet minskar. Samtliga aspekter är tydligt avvikande från områdets karaktär och inte i överensstämmelse med områdets uttryck av hus-i-park.

SIKTLINJEANALYS

Siktlinjeanalysen visar att planförslaget generellt kommer att läsas samman med befintlig bebyggelse eller inte bli synlig, på medel och lång sikt. Undantaget är Hägerstenshamnen, där de nya byggnaderna kommer att

bli tydligt synliga. Det är positivt att byggnaden inte bryter av från de befintliga höjdförhållanden längs Gösta Ekmans väg, men den kommer samtidigt påverka upplevelsen av luften och grönskan mellan husen.

På nära håll är påverkan större och här kommer bebyggelsen kring Gösta Ekmans väg att upplevas som tätare. Placeringen nära Gösta Ekmans väg bedöms också minska siktlinjerna längs gatan och sammanläsningen av de befintliga skivhusen. Se bild ovan över gatumiljön med förslaget läge för nybyggnad centralt i bild.

SAMMANFATTNING

Planförslaget bedöms leda till en negativ påverkan på kulturhistoriska värden, genom att det bedöms leda till att befintliga karaktärsdrag som berättar om historiska planerings- och stilideal blir svårare att uppleva och förstå. Nuvarande, karaktärsbärande relation mellan både trädbevuxna och mer ordnade grönytor och skivhusens glesa formation förändras genom förslaget, med minskad grönska och tätare bebyggelse som konsekvens.

Påverkan på stadsbilden och siktlinjer sker i första hand på lokal nivå och från relativt nära håll, som omgivande gångvägar och från Gösta Ekmans väg.

8. Bedömning av förslaget utifrån kulturhistoriska förutsättningar för förändring

I Tyréns kulturmiljöanalys ges rekommendationer för hur man vid förändringar inom området bör beakta de kulturhistoriska värdena (sid 46-47). Här går vi igenom samtliga rekommendationer tillsammans med en bedömning av hur förslaget förhåller sig till dessa.

Under det första avsnittet **Se till årsringarna** beskrivs hur tillagd bebyggelse under 2000-talet har bildat sammanhållna lätt urskiljbara enklaver och förutom den underordnade förskolan inte berört bebyggelsen inom Nybygget. Man anger att tillägg inom Nybygget bör beakta hur den kan förhålla sig till 2000-talets tillägg. Man skriver dock inget här om hur ny bebyggelse bör förhålla sig till 1960-talsbebyggelsen.

I denna konsekvensanalys bedömer vi att en byggnad svårigen går att betrakta som en ny årsring utan snarare utgör en solitär komplettering inom befintligt

bostadsområde. Spöksonaten 1 gränsar inte heller direkt till övriga kompletteringar från 2000-talet och vi bedömer att 1960-talsbebyggelsen till sin komposition och utformning bör utgöra utgångspunkt för åtgärder inom bostadsenklaven.

Under rubriken **Speciella, grönskande omständigheter** tar Tyréns upp Nybygget som en särpräglad miljö med hus i park i en gles bebyggelsestruktur som medger ett luftigt stadsrum med intensivt närvarande grönska. Samtidigt föreslår Tyréns att man ska undvika exploateringar på bekostnad av större och äldre ädellövträd, medan man rekommenderar att nya bebyggelselägen bör sökas där grönskan är yngre med mindre upplevelsemässiga kvaliteter.

Vi bedömer att grönområdet inom planområdet har höga kvaliteter för området i stort, och att det luftiga stadsrum med intensivt närvarande grönska som Tyréns omtalar i början av avsnittet, drastiskt påverkas negativt genom planförslaget, då en stor del av grönskan längs Gösta Ekmans väg och mellan husen försvinner, likaså upplevelsen av en gles planstruktur.

Ortofoto från 1975 som visar Nybygget relativt kort efter uppförandet. Intill Spöksonaten 1 ses ett större träd som bedöms kunna vara den ek som står på platsen idag. Lantmäteriet.

Under rubriken **Beakta befintliga boendekvaliteter** anger Tyréns att utblickar från befintliga byggnader bör beaktas, då bebyggelsen på en skuggig norrlutning kompenserades med goda utblickar från bostäderna, något Tyréns bedömer som kulturhistoriskt motiverande att ta hänsyn till också idag.

Förslaget bedöms här delvis ta hänsyn till detta genom den uppdelade volymen i två punkthus, dock minskar utblickarna från befintlig byggnad i Spöksonaten 1 mot väster. Utbickarna mot öster från byggnaden i kvarteret Advent 1 minskar också, liksom utblickarna mot nordost från Fröken Julie 2. Tyréns tar också upp att de befintliga byggnadernas kontakt med park och natur bör inspirera vid förändringar.

Här bedömer vi att kontakten med park och natur blir relativt svag för granskad nybyggnad, fränsett mot norr där delar av naturmarken sparas.

Under avsnittet **Få förebilder** anges att det är tunt med referenser som visar på förtätningar av liknande områden, och man rekommenderar att nya byggnader är tydligt urskiljbara så att det inte uppstår otydlighet om vilka byggnader som tillhör den ursprungliga kulturhistoriskt intressanta stadsplanen.

Det granskade planförslaget följer väl denna rekommendation avseende enkelt urskiljbart tillägg. Dock bedömer vi att den kulturhistoriskt intressanta stadsplanen genom detaljplanen otydliggörs och blir betydligt svårare än idag att uppfatta som en helhet, till stor del genom nybyggnadens placering.

Tyréns skriver under samma avsnitt att bebyggelsestrukturen helt är baserad på skivhuset och att det vore märkligt och historiskt olämpligt att bygga punkthus som påminner om 1950-talets punkthus inom området. Man öppnar dock möjligheten till punkthus något då man beskriver deras goda egenskaper i kuperad terräng där man vill bygga varsamt mot befintligt naturmark.

Förslaget innebär två sammanbundna punkthus med en kraftig livförskjutning och även förskjutning i höjd. Volymerna refererar varken i sin form eller fasadgestaltning till 1950-talets punkthus, inte heller refererar de till den befintliga bebyggelsen i området, utan tillför ett helt nytt arkitektoniskt grepp som tydligt avviker från skivhusen. De föreslagna punkthusen är emellertid sammanbyggda med en lågdel som gör att vinsten med

punkthus, beskriven av Tyréns som att de möjliggör att topografi och vegetation sparas, inte nyttjas.

Under rubriken **Passa in byggnader i parklandskapet** ser Tyréns en väg till framgång för ny bebyggelse i att istället för att hitta beröringspunkter med befintlig bebyggelse fokusera på inpassningen av byggnader i park- och naturlandskapet. Man skriver att byggnader som tydligt bejakar och förhåller sig medvetet till topografi, träd och grönska har större möjligheter att bli tillskott i miljön. Vidare skriver man att det är avgörande hur byggnader landar i marken, då skivhusen inte passades in i landskapet med kirurgisk precision och följsamhet till topografin, delvis genom mjuka uppfyllnader av landskapet. Detta ses genom att befintliga byggnader inte är uppförda i souterräng utan på platåer medan de topografiska skillnaderna istället tas upp mellan husvolymerna. Tyréns skriver att strävan bör vara att minimera omformning av landskapet och göra tillägg på liknande sätt som på 1960-talet.

Vår bedömning är att föreslagen bebyggelse bryter med områdets sätt att passa in bebyggelse i landskapet och förhållningssättet till topografin. Istället för att bygga på platåer och synliggöra topografin mellan husen, byggs ett kraftigt kuperat område som kräver bebyggelse i suterräng, vilket är främmande i området. Den täthet som skapas genom planförslaget gör också att Tyréns rekommendation att fokusera på inpassning i park- och naturlandskapet inte uppfylls. Inget park- och naturlandskap finns kvar runt byggnaden, fränsett mot norr. Mot Gösta Ekmans väg och de flankerande skivhusen försvinner all naturmark förutom en smal remsa parkmark mot kvarteret Advent 1.

Tyréns rekommenderar i samma kapitel att i fråga om byggnaders material och kulörer bör samverkan med parkmiljön stå i fokus, med hänsyn till vegetationens skiftningar över året.

I planförslaget är nybyggnader ljust putsade i gråvitt med något mörkare accenter i grått/betong. Balkonger har glasträcken. Färgsättningen bryter från skivhusens jordigare kulörer som kan sägas stå närmare naturens egen färgskala och de föreslagna volymernas samverkan med parkmiljön är svår att bedöma då de innebär att närmast ingen park- eller naturmiljö kvarstår runt byggnaderna. Däremot bedömer vi att den ljusa och svala färgsättningen är tveksamt inpassad i området som helhet, där varmare kulörer och en mörkare färgskala dominerar

och gör att byggnaderna mer smälter in i vegetationen än sticker ut.

Under rubriken ***Behåll ett öppet gaturum*** skriver Tyréns att nya huskroppar inte bör orienteras slentrianmässigt eller för nära Gösta Ekmans väg. Man skriver också att det ur kulturmiljösynpunkt är fel väg att gå att söka tillföra stadsmässighet eller stadskvaliteter av urban karaktär. Man fortsätter med att det dock kan uppstå en avvägning mellan att bibehålla grönska, parkkvaliteter och utblickar och att närma sig den tidstypiska gatumiljön som gör att det kan finnas skäl att närma sig Gösta Ekmans väg.

Vi har bedömt att föreslagen exploatering befinner sig för nära Gösta Ekmans väg och att den tillför stadsmässighet i ett område där detta är främmande. Entré mot gatan samt hårdgjord yta framför byggnaden avviker kraftigt från nuvarande struktur i området, samtidigt som det innebär ett kraftigt brott i grönstrukturen. Vi bedömer inte att byggnadernas placering kan motiveras med att natur- eller parkmark istället har sparats, och den urbana karaktär som skapas mot Gösta Ekmans väg innebär betydande skada på de stadsplanehistoriska värdena och upplevelsen av den befintliga planstrukturen.

Under rubriken ***Tydligt förhållningssätt till trafik och planering*** betonar Tyréns att trafiken och parkeringsplatser har en underordnad roll i området, med små parkeringsplatser underordnade och inordnade i parkstrukturen. Man bedömer att nya parkeringslösningar bör inspireras av detta förhållningssätt och förläggas dit de minst påverkar helheten.

Inga nya markparkeringar finns med i planförslaget, vilket är positivt och följer Tyréns rekommendation. Däremot innebär den integrerade parkeringslösningen i nybyggnadens lågdell att naturmark tas i anspråk mellan de två huskropparna. Tyréns skriver vidare att nya angränsningsvägar kan påverka parkkaraktären negativt och bör minimeras, i första hand bör befintliga angränsningar nyttjas. I planförslaget är en stor yta hårdgjord för angränsning till gården mellan de två huskropparna. Ytan är 3,8 m bred och följer fasaden på befintlig lågdell i Spöksonaten 1. Den hårdgjorda ytan framför byggnaden mot Gösta Ekmans väg har också angränsning och tillgänglighet som skäl, och dessa två komponenter bidrar tillsammans med ett uttryck som inte är anpassat till bebyggelseområdets karaktär.

Under rubriken ***Påverkan inte endast lokal*** sätter Tyréns in området i sitt större sammanhang med samtida skivhusenklaver i närområdet, som man beskriver är både visuellt och historiskt. Man skriver att skivhusen i Spöksonaten är tongivande och exponerade från punkter i nordost (Aspudden) tillsammans med punkthusgruppen vid Bokbindarvägen, och att deras framtoning som grupper av likartade byggnader med en dovt kulörverkan är viktigt att beakta.

I den siktlinjeanalys som gjorts inom denna konsekvensanalys har vi bedömt att Nybygget endast är exponerat på lång sikt från vissa särskilda punkter. I vy från Hägerstenshamnen kommer den nya volymen att skilja ut sig genom avvikande formspråk och kulör, och bryter där den sammanhållet gestaltade husgruppen.

Tyréns nämner också pannskorstenen inom Spöksonaten 1, och lyfter dess kulturhistoriska värden och stadsbildsverkan. Skorstenen bevaras och förses med skyddsbestämmelser i planförslaget, vilket är positivt. I vy från främst väster och nordväst kommer föreslagna byggnader dock att skymma skorstenen så dess stadsbildsverkan delvis minskar.

Slutligen skriver Tyréns under rubriken ***En idé som tål att upprepas?*** att man inom ramen för planarbetet bör överväga om man kan tillämpa samma arkitektoniska idé på andra håll inom Nybygget eller Hägerstens gård, då en spretig och splittrad förtätning inne i skivhusstrukturen kan ge långtgående negativa konsekvenser för kulturmiljö och stadsbild. Man menar att konsekventa tillägg av få typer kan minimera dessa konsekvenser.

Granskat planförslag innebär en solitär förtätning utan referenser till tidigare förtätningar i Hägersten. Vi bedömer att föreslagen byggnation i mycket hög grad har en egen karaktär, sett till både formspråk, placering, relation till övrig bebyggelse samt gata och natur- samt parkmark.

Att inom Nybygget förtäta med flera enklaver av samma karaktär som den nu granskade bedömer vi skulle innebära mycket negativa konsekvenser för kulturmiljön och de befintliga värdena skulle i hög grad gå förlorade. Däremot gör vi samma bedömning som Tyréns att en splittrad förtätning med solitärer eller mindre husgrupper med vitt skilda karaktärer får stora negativa konsekvenser för kulturmiljön i hela Hägersten och att ett gemensamt grepp i fråga om kompletteringar i stadsdelen vore positivt. Förtätningar av den art som nu föreslås för

Spöksonaten 1 görs eller föreslås på många platser inom befintliga, sammanhållna strukturer och får sammantaget stor påverkan på hela stadsdelens karaktär. De olika områdenas kulturhistoriska värden försvagas samtidigt som kvaliteter som grönska och rekreationsytor minskar. Varje detaljplan hanteras idag för sig men bör också granskas på stadsdelsnivå då konsekvenserna av de många förtätningarna i områden uppförda under decennierna runt förra sekelmitten sammantaget är mycket stora, både för kulturmiljön men också för livskvaliteten i de befintliga områdena och genom att de ofta sker på bekostnad av naturmark även för naturmiljön.

FÖRESLAGNA JUSTERINGAR AV PLANFÖRSLAGET

Med anledning av att planförslaget här bedöms svårgenomfört utan att kulturhistoriska värden påverkas mycket negativt, både lokalt och på stadsdelsnivå, ges inga konkreta rekommendationer för justeringar av förslaget för att minska konsekvenserna. Samtidigt behöver sägas att en betydligt mindre exploatering, som inordnas bättre i befintlig planstruktur, bevarar mer av naturmarken och inte i lika hög grad påverkar gatumiljön, skulle innebära mindre negativa konsekvenser för områdets kulturhistoriska värden än det nu gällande förslaget.

9. Bedömning av förslagets konsekvenser för områdets värdebärande karaktärsdrag

Följande bedömning utgår från beskrivningen av värdebärande karaktärsdrag i Tyréns kulturmiljöanalys (2022-07-08). På sidan 9 i denna rapport återges dessa i sin helhet. Tio av de värdebärande karaktärsdrag som beskrivs av Tyréns bedöms inte påverkas av förslaget, utan bedöms förbli intakta. Endast övriga elva karaktärsdrag som bedöms påverkas negativt av förslaget beskrivs här. Ingen viktning mellan olika konsekvenser görs, istället tydliggörs påverkan i text under respektive karaktärsdrag.

KONSEKVENSER VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG HÄGERSTEN

Bostadsbebyggelse i tydligt sammanhållna grupper från olika perioder som speglar varierande boendeideal och lösningar på bostadsfrågan under olika skeden av 1900-talet.

Konsekvenser: Planförslaget skulle leda till stora påverkan på karaktären av en sammanhållen grupp från en tydligt avläsbar tidsperiod. Gösta Ekmans väg präglas idag av en enhetlighet där de historiska planerings- och stilidealen är tydlig läsbara. Läsbarheten av det värdebärande karaktärsdraget försvåras när enhetligheten minskar.

Bostadsbebyggelse i samklang med landskapet och som anpassats till topografin. Boende i högt belägna miljöer med vida utblickar och kommunikationer och service i dalgången.

Konsekvenser: Byggandet av de befintliga skivhusen längs Gösta Ekmans väg innebar viss markmodellering. Befintliga plana ytor slätades ut och anpassades för att kunna rymma de långsträckta byggnaderna. Placeringen har samtidigt utgått från landskapet och redan befintliga drag har snarare omformats än förstärkts. Befintliga mellanrum mellan skivhusen består emellanåt av brantare delar av terrängen, där bebyggelse lämpar sig sämre än på tydligare platåer.

Planförslaget innebär i huvudsak att marknivåer kvarstår, samtidigt som byggnader placeras på ett sätt som är avvikande från befintlig bebyggelse. Mot Gösta Ekmans väg möter bebyggelsen befintlig marknivå, medan skillnaderna i topografin tas upp i byggnadens nedersta

våningar. Variationer i landskapet försvagas, samtidigt som skillnaderna i topografi tas upp i byggnaden.

Läsbarheten av det värdebärande uttrycket påverkas negativt när variationen i landskapet minskar. Det kommer inte längre gå att lika tydligt läsa av hur historiska planeringsideal förhållit sig till marken och topografin.

Sammanhängande struktur av parker och grönområden, till stor del vidsträckta och generösa.

Konsekvenser: Området omges av större sammanhängande, trädbevuxna grönområden och planområdet utgör en grön kil mellan större trädbevuxna områden i norr och söder. Planförslaget innebär att det gröna sambandet bryts lokalt. Tillsammans med andra förtätningsprojekt i Hägersten kan påverkan på det värdebärande karaktärsdraget vara större än vad som kan bedömas av detta enskilda projekt, genom att stadsdelens andel grönska i förhållande till bebyggelse minskar. I stadsdelen och i närområdet längs Gösta Ekmans väg kommer läsbarheten fortsatt vara god, men i närområdet vid Spöksonaten 1 kommer läsbarheten att minskar.

Att platsen för den avsedda bebyggelsen idag har en vegetation bestående av delvis yngre träd än anslutande grönområden kan betraktas som något som minskar dess naturvärden. Visuellt och för det gröna sambandet har trädens ålder emellertid mindre betydelse.

KONSEKVENSER VÄDERBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG GÖSTA EKMANS VÄG/ NYBYGGET

Bebyggelsens planstruktur med en konsekvent riktning på huskropparna och stora avstånd mellan byggnadsvolymerna.

Konsekvenser: Avstånden mellan byggnaderna minskar kraftigt genom planförslaget och det samlade intrycket av luftigheten i bebyggelsen kommer att minska. Läsbarheten av det värdebärande karaktärsdrag som består av stora huskroppar placerade i en gles formation försvåras. Planförslaget följer den konsekventa riktningen hos befintliga byggnader, vilket är positivt. Sammantaget bedöms dock att närheten till intilliggande byggnad i kvarteret Spöksonaten bryta kraftigt mot befintlig planstruktur, på ett sätt som minskar det kulturhistoriska värdet hos bebyggelseområdet som helhet. Den täta planstruktur som skapas genom planförslaget är främmande för området.

Inpassningen av byggnader och funktioner i det mjukt omformade parklandskapet.

Konsekvenser: Planförslaget innebär att det grönområde som finns mellan fastigheterna Spöksonaten 1 och Advent 1 försvinner. Grönområdet utgör det enskilt största trädbevuxna området inom bostadsområdet längs Gösta Ekmans väg som helhet. Det utgör också en grön länk mellan större omgivande skogsbevuxna marker norr och söder om bostadsområdet och bidrar med grönska till området som helhet. Det nya tillägget gör det svårare att läsa av och uppleva de befintliga byggnadernas förhållande till omgivande parklandskap, när brantare delar av omgivningen, som undvikits för att förhålla sig till topografin, bebyggs. Upplevelsen av landskapets variationer och olika karaktärsdrag blir svårare att uppleva.

Den ursprungliga struktureringen av marken med angöringsvägar, lekplatser och parkeringsplatser.

Konsekvenser: Områdets strukturering är formell vilket skapar en kontrast mot omgivande naturmark och mellanrummen mellan husen. Den befintliga struktureringen påverkas inte av förslaget.

Förslagets strukturering av angöringsvägar har i huvudsak gestaltats utifrån moderna krav på tillgänglighet och angöring, men det anknyter också i viss mån till den mer formaliserade karaktären närmast befintliga byggnader. Den tydligaste avvikande elementet i den nya bebyggelsen är entré och angöring mot gata, vilket bryter mot områdets grundstruktur och inför ett mer stadsmässigt inslag. Här bedöms också att föreslagen strukturering av marken går ett steg längre än struktureringen av ytorna kring de befintliga husen, och tydligt avviker i sin grundkaraktär.

Planförslaget minskar bebyggelsens kontakt med omgivande grönytor när nya byggnadsvolymer uppförs i nära anslutning till befintlig, fritt liggande byggnad och andelen formaliserad och hårdgjord yta ökar. Upplevelsen av hus-i-park minskar och är svårare att läsa av.

Den medvetna gröna inramningen av byggnader, parkeringar och lekplatser, åstadkommen genom häckar och träd.

Konsekvenser: Kontrasten mot omgivningen och mellanrummen förstärks också av vegetation med mer tydligt anlagd karaktär. Häckar och prydnadsträd närmaste husen kommer inte att påverkas av förslaget, däremot bryts det gröna sambandet en kortare sektion längs Gösta Ekmans väg.

Säckgatan Gösta Ekmans väg med ursprunglig uppbyggnad avseende körbanor, gångbanor och inramning med gräs och planterade lönnar.

Konsekvenser: Området trafikplanering utgår från att angöring görs genom gångvägar från gatan till entréer på husens långsidor. Planförslaget förlägger i stället entré direkt mot gata. Den planterade raden av äldre lönnar längs vägen påverkas inte, däremot den sammanhållna grönska som utgör en fortsättning på lönnallén. Här finns lönn och även en större ek, mindre ekar samt sannolikt ask. Istället kommer hårdgjord yta samt strukturerade grönytor att möta gatan. Den stora eken är sannolikt samma träd som ses på flygbild från 1975. Slänten ses som naturmark med träd främst i den norra delen. På samma bild finns inte lönnallén.

Gatans sträckning som är anpassad till terrängen och gatans relation till byggnaderna.

Konsekvenser: De befintliga skivhusen har placerats så att de är indragna från gatan. På det viset uppstår ett släpp mellan gata och hus, vilket bidrar till gatans luftighet och gröna karaktär. Planförslaget innebär en tydlig förändring där den nya byggnaden föreslås placeras direkt i anslutning till gata. Läsbarheten av karaktärsdraget försvåras därför. Skälet till entréernas placering är rådande tillgänglighetskrav där sträcka från angöring till bostadsentré får vara max 10 meter. Detta visar på hur olika krav kan vara svärförenade och frågan om infillbebyggelse i bostadsområden där krav får långtgående konsekvenser på kultur- eller naturmiljö bör möjligen lyftas på en mer principiell nivå.

Skivhusens enhetliga utformning.

Konsekvenser: Skivhusen kommer fortsatt vara tydlig enhetliga och läsas samman även om ny bebyggelse tillkommer mellan dem. Upplevelsen av enhetligheten kommer dock minska betydligt när ny bebyggelse tränger in mellan husen.

Pannskorstenen som vittnar om ursprunglig uppvärmningsteknologi och utgör ett landmärke.

Konsekvenser: Från vissa punkter kommer det vara svårare att uppleva pannskorstenen och dess roll som landmärke minskar därför. Det är positivt att pannskorstenen föreslås förses med skyddsbestämmelser i detaljplan.

10. Siktlinjeanalys

En siktlinjeanalys har utförts som del av denna konsekvensanalys, genom analys från totalt sexton punkter (se nästa sida). Punkterna är viktiga platser som ger utblickar över området eller centrala stråk som många antas passera. Samtliga punkter är tagna inom Hägersten, men befinner sig i relativa mått på kort, medel och lång sikt. Studierna gjordes i april och tidig maj, innan träden fått sina löv. Under lövade årstider (juni-september) påverkas synlighet i området och bebyggelsen döljs då i betydligt högre grad bakom träden.

På vissa högre punkter i Hägersten framträder skivhusen på lång sikt, men i varierande grad. Dessa punkter är Hägerstenshamnen (bild 1), Hägerstensbrinken (bild 3) och Klubbacken (bild 4). Från sådana platser kan skivhusen på Gösta Ekmans väg också läsas samman med skivhusen på andra sidan Hägerstensvägen genom den sammanhållna gestaltningen och riktningen. Från Torstens Alms väg (bild 2) syns inte skivhusen på grund av befintlig bebyggelse och vegetation.

Från Hägerstensbrinken och Klubbacken kommer inte stadsbilden att förändras i något betydande mening. Vegetation, terräng och annan bebyggelse gör att planförslaget kommer att smälta in i stadsbilden och inte framträda i någon betydande mening.

Från Hägerstenshamnen är skivhusen längs Gösta Ekmans väg väl synliga. Husen uppfattas här med en grön fond, i form av växtligheten som följer Hägerstensåsen. Skivhusen skapar med punkthusen på Bokbindarvägen en stadsbild som är typisk för modernistiska planeringsideal, där bebyggelsen använts för att markera eller förstärka topografin. Tillkommande byggnader kommer bli synliga från Hägerstenshamnen och upplevelsen av mellanrummen mellan byggnaderna minskar. Att byggnaden ändå kommer följa nockhöjden på närliggandehus gör att det övergripande intrycket av byggnaderna som en förstärkande element i landskapet bibehålls. På grund av de nya byggnadernas riktning, så kommer de i vyn att framträda som en volym och inte två skilda punkthus. Det bör tilläggas att det pågår en planläggning för bostadsbebyggelse inom dagens verksamhetsområde längs Hägerstensvägen. Om dessa planer genomförs bedöms ny bebyggelse till stor del skymma dagens vy mot Nybygget.

Bokbindarvägen (bild 5 och 6) ligger strax ovanför Gösta Ekmans väg. Höjdskillnaderna i terrängen gör att vyerna härifrån är på medeldistans. Bokbindarvägen är en av de

högsta punkterna i Hägersten och ger därför möjlighet till goda utblickar. Skivhusen längs Gösta Ekmans väg går att läsa samman med motsvarande skivhus på andra sidan Hägerstensvägen, men planområdet går inte att urskilja från vypunkter eller gångvägar. Påverkan på siktlinjer från Bokbindarvägen är därför inte betydande.

Från Axelsbergs centrum (bild 7) är skivhusen vid Gösta Ekmans väg inte synlig på grund av bebyggelsen från 20210-talet. Planförslaget kommer inte påverka siktlinjer därifrån.

Från Hägerstensvägen (bild 8-12) kan skivhusen och planområdet observeras från några punkter, både på nära håll och medeldistans. Bebyggelsen längs vägen gör att skivhusen på Gösta Ekmans väg endast har viss synlighet från gatan. Släppen mellan byggnaderna och skivhusens höjd gör ändå att de går att uppfatta. Även skorstenen på Spöksonaten 1 är synlig i flera lägen. I detta läget påverkas synligheten särskilt av om träden är lövade eller inte. Planförslaget kommer att påverka upplevelsen av rytmen mellan byggnaderna och till en mindre del även minska den gröna karaktären som går att uppleva från Hägerstensvägen.

Längs Personnevägen (bild 13-14) är den bortre bebyggelsen på Gösta Ekmans väg, som Spöksonaten 1, svår att uppfatta eftersom de främre skivhusen döljer bebyggelsen. Planförslagets påverkan på siktlinjer från Personnevägen bedöms därför vara av mindre betydelse.

Synligheten av skivhusen är stor från gångvägarna (bild 15-16) som omgärdar Gösta Ekmans väg. Här kan bebyggelsen tillsammans med det omgivande parklandskapet upplevas på både nära håll och medeldistans. Planförslaget gör att områdets gröna karaktär kommer att minska. Att mellanrummet mellan skivhusen minskar får också en negativ påverkan i detta läget. Från gångvägarna kan också längre siktlinjer upplevas i skivhusens mellanrum, främst under den icke lövade delen av året. Variationerna i topografin och släppet mellan byggnaderna gör att långa utblickar skapas. Bebyggelsen på höjder i Aspudden går till exempel att urskilja. Eftersom förslaget gör att mellanrummen minskar i området, så kommer också upplevelsen av det omgivande landskapet försvåras.

Kartan visar punkter samt nummer för foton på nästakommande sida. Platsen för fotot är ungefärligt och är hämtade från positionen som sparas automatiskt vid fototillfället. De rosa pilarna visar riktningen på kameran vid fototillfället. Det röda krysset visar ungefärligt läge för planområdet.

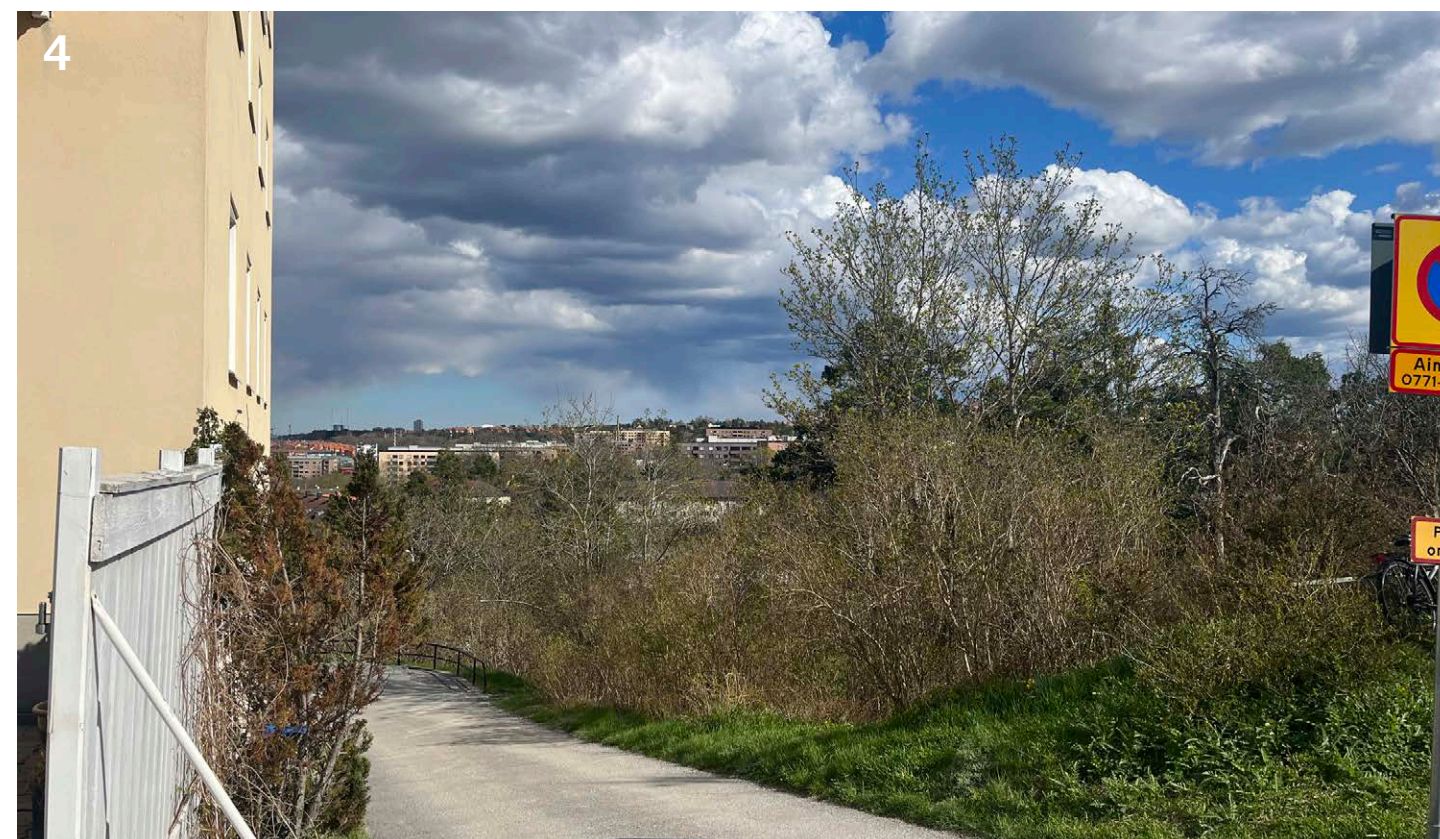
1
Vy från Hägerstenshamnen. Intill Mälaren, på gränsen mellan områdena Örnsberg och Aspudden, ligger Hägerstenshamnen med ett populärt klippbad. Klipporna har lägre växtlighet än omgivningen. Därför går det att betrakta den omgivande stads- och landskapsbilden från platsen, trots att det inte är den högsta punkten i området. Skivhusen längs Gösta Ekmans väg syns under punkthusen på Bokbindarvägen, centralt i bilden. Spöksnatan 1 är den ljusare byggnaden. De nya byggnaderna skulle bli väl synliga från platsen.

2
Vy från Torsten Alms väg. Vägen ligger i Aspudden, fortfarande inom Hägersten men en bit från Gösta Ekmans väg. Skivhusen är svåra att urskilja bakom byggnader och växtlighet. I bakgrunden anas punkthusen på Bokbindarvägen och strax under dem ligger skivhusen, som inte går att se. Vyn är från en allmänt tillgänglig plats, men området besöks i första hand av boende på gatan.

3
Vy från Hägerstensbrinken, Radhusområdet Hägerstensbrinken är uppfört samtidigt och i samma planprocess som den för Gösta Ekmans väg och övriga skivhus i Axelsberg. Från gatan är skivhusen som står längs Selmedalsvägen lätta att notera, medan de på Gösta Ekmans väg är svårare att få syn på. Skivhusen närmast planområdet är inte synliga. Stråket passeras framför allt av de boende.

4
Vy från Klubbacken. Klubbacken är en höjd och bostadsområde i Mälarhöjden. Från gatan går det att blicka ut över delar av Hägersten och skivhusen är synliga. Detta är en av de siktlinjer där skivhusen, både längs Selmedalsvägen och Gösta Ekmans väg, går att uppfatta gemensamt. Vyn besöks i första hand av de som bor på gatan. De nya byggnaderna kan vara synliga från platsen, men försvinner troligtvis i mängden.

Vy från Bokbindarvägen. Skivhusen som följer Selmedalsvägen och Axelsbergs centrum är synliga i bakgrunden. Lite längre fram i bild framträder ett av skivhusen på Gösta Ekmans väg. Skivhuset vid Spöksonaten 1 är inte synligt från platsen.

Vy från gångväg från Bokbindarvägen. Skivhusen längs Gösta Ekmans väg kan anas bakom träden, men döljs till stor del av växtligheten.

Vy från korsning intill Axelsbergs centrum. Bebyggelsen som har kompletterats området under 2010-talet gör att skivhusen längs Gösta Ekmans väg inte är synliga från Axelsbergs centrum.

Vyer från Hägerstensvägen. Bebyggelsens längs Hägerstensvägen är placerad längs gatan, men varierar i höjd och placering. Glappen mellan husen längs vägen gör att skivhusen längs Gösta Ekmans väg är urskiljbara längs gatan. Vid ett större glapp, med parkeringsplats, är platsen för planförslaget särskilt lätt att urskilja och här framträder också pannskorstenen tydligt. I andra lägen går det att urskilja enskilda hus längs Gösta Ekmans väg, medan skivhusen som en gemensam grupp är svårare att uppfatta. Närmare Aspudden (bilden längst ner till höger) är skivhusen inte synliga. När träden är lövade kommer synligheten minska.

13

14

Vyer längs Personnevägen. Skivhusen längs Gösta Ekmans väg går att urskilja längs vissa delar av Personnevägen, men framför allt på relativt nära håll. Planområdet går inte att urskilja eftersom andra skivhus döljer området.

15

Vyer från gångvägar närmast Gösta Ekmans väg. Gångvägarna är viktiga kommunikationsstråk i området och löper genom parklandskapet som följer Hägerstensåsen. De stora mellanrummen mellan skivhusen gör att byggnaderna är väl urskiljbara, men också kan upplevas som en grupp. Mellanrummen gör också att andra vyer kan urskiljas bakom husen. I bakgrunden på bilderna går det att vagt skimta taken på punkthusbebyggelse i Apsudden.

16

11. Källor

Tyréns. *Spöksonaten 1. Kulturmiljöanalys.*

Roos, Britta & Gelotte, Hanna (red.). *Hej Bostad!*

Söderström, Göran (red.). *Stockholm utanför tullarna. Nittiosju stadsdelar i ytterstaden.*